

Virpi Lummaan pojat käyvät kansainvälistä koulua Turussa. Iltaisin puuhaillaan yhdessä. Äiti jatkaa töitä, kun pojat Eelis (oik.) ja Aatos ovat menneet nukkumaan.

Turun yliopiston biologian laitokselta ajaa evoluutiobiologi **Virpi Lummaan** kotiin Littoisiin vartissa. Pitkästä aikaa aurinko paistaa.

Ensiksi omakotitalosta pääsee ulos **Erkki**. Kuuluu vain vieno röf-röf ja pienten sorkkien rapinaa, kun minipossu pujahtaa takapihan pusikkoon. Parasta nostaa kenkensä tuolille, ettei vasta kuukauden talossa asunut possu löydä niitä. Se kerää mielellään yhtä ja toista lattialta pesäänsä ja menee itse kasan alimmaiseksi.

– Etsin eilen punaista mekkoani. Erkin pesästä hän se löytyi, Lummaa nauraa.

Ennen kuin istumme keittiön pöydän ääreen teekuppien ääreen pohtimaan, mitä yhteistä on ihmismummoilla ja norsunaarilla, on päästettävä **Lempo** oven takaa huoneeseen.

– Se on kiltti, mutta hyvin innokas uusista ihmisistä, Lummaa varoittaa.

Kohta jo pienen karhun kokoinen newfoundlandinkoira juoksee luokseni ja työntää kuonoaan sylini. Kun tervehdykset on vaihdettu, se menee omiin oloihinsa.

Moni tutkija suuntautuu ulkomaille, mutta Lummaa päätti hakea akatemian professuuria Suomesta parinkymmenen *Sheffieldin yliopis-*

Mitä yhteistä on entisajan ikääntyvillä naisilla ja norsunaarilla? Se selviää evoluutiobiologi *Virpi Lummaan* **mummoteoriasta.**

Tutkijan omassa yksinhuoltaja-arjessakin
mummolla on tärkeä rooli.

MARIANNA LAIHO kuvat PASI LEINO JA LUMMAAN PERHEEN KOTIALBUMI

Lummaan pojat
kaipasivat aluksi
Suomessa Englantiin
jääneitä kavereitaan.
Nyt he ovat saaneet jo
uusia ystäviä.

” Miksi nainen elää menopausin jälkeen jopa vuosikymmeniä?

tossa Englannissa vietetyn vuoden jälkeen. Tutkimustyön ja yksinhuoltaja-arjen yhteensovittaminen tuntui onnistuvan parhaimmin Suomessa. Tärkeänä valttina oli myös oma äiti, lasten mummo.

Lummaa on asunut Turussa nyt reilun vuoden. Mukana seurasivat hänen poikansa, **Eelis**, 10, ja **Aatos**, 7, Lempo ja kymmenhenkinen monikansallinen tutkimusryhmä. Lummaa oli etukäteen pelännyt, miten tutkijat suhtautuisivat pimeyteen, suomalaisen jurouteen ja byrokraatiaan.

– Olin vieläpä mainostanut, että Suomessa on lämpimät kesät, eikä sada kuten Englannissa. Jouduin aika lailla selittelemään viime kesänä.

Haastattelupäivän Lummaan tutkimusryhmä vietti mustikassa.

Haave sumuisten vuorten gorilloista muuttui mopoiluksi Utsjoella

Nuori Virpi kulki Konginkankaan metsissä ja luki elämäkertoja seikkailijoista. Vaikutuksen tekivät erityisesti **Dian Fossey** ja **Jane Goodall**. Ensimmäinen tutki vuorigorilloja Ruandassa ja jälkimmäinen simpansseja Tansaniassa.

Aloitettuaan biologian opinnot Turun yliopistossa Lummaa huomasi nopeasti, ettei tie viidakkoon käy helposti. Biologian opiskelijat tutkivat lähinnä pöllöjä tai tunturimittareita, perhoslajia, josta Lummaalakin on kokemusta.

Hän oli uransa alussa kesätoissa Utsjoella tehtävään seurata tunturimittareiden kasvamista puihin kiinnitetyissä pusseissa. Syksyllä ohjaaja pyysi irtottamaan oksat. Lummaa otti mopon ja lähti tunturiin, sahasi oksat ja toi ne ohjaajalle.

”Pitäisi vielä tietää, mikä oksa on mistäkin puusta”, ohjaaja sanoi.

– Olin kauhuissani. Lähdin takaisin ja yritin selvittää asiaa sovittelemalla puiden ja oksien leikkausjälkiä toisiinsa, hän muistelee.

Tunturimittarit eivät olleet hänen juttunsa. Hän otti koiranpennun, joten seuraavana kesänä oli mahdollonta lähteä kenttätutkimuksiin.

Kirkonkirjojen mukaan isoäideistä oli lapsille hyötyä mutta isoisista ei

Miksi nainen elää menopausin jälkeen jopa vuosikymmeniä? Tätä Lummaa oli pohtinut usein opiskelijansa **Mirkka Lahdenperän** kanssa. Ilmiö on ainutlaatuinen, sillä lähes kaikkien lajien naaraat kuolevat aika pian lisääntymiskyvyn hävittyä. Jopa simpanssi elää vaihevuosien jälkeen vain joitakin vuosia.

Selitykseksi tarjoillaan yleensä nykylääketiedettä. Se ei Lummaan mukaan selitä asiaa tyystin, sillä ihmiset ovat eläneet 60–70-vuotiaiksi ennenkin. Tilastollinen elinikä oli entisaikaan alhainen, koska lapsikuolleisuus oli suurta.

Ainutlaatuista on myös se, että ihminen tekee lapsia muutaman vuoden välein. Edellistä saatetaan vielä imettää, kun seuraava on jo tulossa.

– Simpanssin poikanen osaa vähintään hankkia oman ruokansa, ennen kuin emo alkaa odottaa uutta poikasta.

Lummaa päätyi tutkimaan ikääntyvien naisten elinaikaa kirkonkirjoista ja havaitsi, että mitä kauemmin isoäiti eli, sitä enemmän tyttären perheessä oli lapsia. Lapset pysyivät huomattavasti paremmin hengissä verrattuna niihin perheisiin, joissa mummoa ei ollut. Äidit tarvitsivat siis apua selvittääkseen urakasta. Syntyi mummoteoria.

Isoisista ei sen sijaan ollut paljoakaan hyötyä. Päinvastoin. Kirkonkirjojen perusteella lapsenlapsia kuoli jopa enemmän niissä perheissä, joissa oli pappi.

Syytä kirkonkirjoista ei näe, joten sitä voi vain arvailla. Ehkä pappi juopotteli, söi liian ison osan perheen ruoista tai passautti itseään mummolla niin, ettei tämä ehtinyt hoitaa lapsenlapsia?

Ihan tässä nykyaista kauhistuttaa! Jos papasta ei ole ollut mummoksi, ja lapsia on pidetty hengissä mummojen voimin, onko feministien puhe tasa-arvosta ja työnjaosta ihan turhaa?

Tämäntapaista lienee jokunen muukin miettinyt, sillä Lummaa tutkimusryhmineen on saanut jonkin verran närkästyntä palautetta. Muutamat vanhemmat naiset ovat ilmoittaneet aikovansa nauttia elämästä sen sijaan, että hoitaisivat vielä toisenkin lapsikatraan.

Lummaa rauhoittelee, ettei mummoteoriaa voi suoraan sovittaa nykypäivään. Eroa on jo siinä, että lääketieteen ansiosta lapsikuolleisuus on vähäistä.

Lapsia hoitavien pappojenkaan ei kannata hermostua.

– Ihminen on lajina käsittämättömän taipuisa, ja kulttuurinen joustavuus suurta. Perhemallejakin on ollut ja on edelleen paljon. Papoilla on mahdollisuus olla nykypäivänä hoivaavia.

Eivätkä entisajatkan ole romantisoitavissa: aina naiset eivät hoivanneet sovussa. Esimerkiksi miniän ja anopin välille saattoi syntyä konflikteja – varsinkin silloin, jos anoppi oli vielä synnytysissä.

– Kirkonkirjojen mukaan lapsikuolleisuus oli suurempaa, jos talossa oli kaksi vauvaa yhtä aikaa.

Monet nykypäivän isovanhemmat kuitenkin haluavat pitää lapsenlapsiin tiiviit välit. Tutkimusten mukaan isovanhemilla onkin lapsen kehitykseen positiivinen vaikutus.

Kahden pojan puolipäivähoito maksoi tuhat puntaa kuussa

Kahden pojan yksinhuoltajana Lummaakin on tarvinnut äitinsä apua tämän tästä. Arki Englannissa oli aika haasteellista kahden pojan ja kolmen koiran yksinhuoltajana.

Lummaan mukaan tutkijoilla, etenkin naisilla, on Isossa-Britanniassa hyvin vähän lapsia. Kun työpäivä venyy pitkäksi eikä edullista päivähoitoa ole, uran luominen on vaikeaa.

Lummaa maksoi tuhat puntaa kuussa saadakseen lapsensa puoleksi päiväksi hoitoon. Virallista äitiyslomaakin oli vain neljä kuukautta. Vasta viime aikoina asiasta on alettu saarivaltiossa keskustella kunnolla.

– Orivedellä asuva äitini hoiti poikia paljon jo tuolloin työmatkojeni aikana. Järjestelyt olivat kuitenkin melkoiset, kun vein pojat lentokoneella ensin Manchesterista Suomeen, tai äitini haki heidät ja isäni lensi Englantiin hoitamaan koiria.

Poikien suhde mummoonsa onkin kasvanut vahvaksi.

– Eilenkin Aatos raportoi äidilleni kolmesti puhelimesta, mitä päivän aikana oli tapahtunut.

Lontoossa asuneista koirista kaksi on kuollut, mutta uusia tuli tilalle. Lummaan nykyisistä kolmesta koirasta kaksi on sijoitettuna, mutta hänellä on optio teettää niillä pentuja.

– Ajattelin, että poikien elämä Suomessa olisi kuin oma lapsuuteni Konginkankaalla: lapset tulevat ja menevät itsenäisesti, eikä heitä tarvitse kuskata ja vahtia kuten Englannissa.

Ihan niin se ei ole mennyt. Pojat käyvät Turussa kansainvälistä koulua, joten asuinpaikka piti valita sen mukaan.

– Vanhempi voisi kulkea pyörällä, mutta nuorempi ei, joten heitä on pakko kuskata autolla.

Lempo on välillä Lummaan mukana yliopistolla, ettei se joudu olemaan liian kauan yksin.

– Työmatkojeni aikana myös opiskelijat ovat hoitaneet poikia ja ruokkineet eläimiä.

Historiassa ei ole ennen nähty nykyisenkaltaista

” Jos sukulaisista
ei löydy apua, kannattaa
muistaa varamummot
ja -vaarit!

Aatos ja Eelis ovat olleet Virpi Lummaan mukana työmatkoilla Myanmarissa. Littoisissa Minipossu Erkki syö sitä, mitä muutkin perheenjäsenet.

Virpi Lummaa

SYNTYI Helsingissä vuonna 1974.
AMMATILTAAN evoluutiobiologi ja akatemiaprofessori.
HARRASTAA koirankasvatusta, pihahommia ja maalausta silloin harvoin, kun ehtii.
RENTOUTUU koiran kanssa pitkällä lenkillä tai riippumatossa hyvän kirjan kanssa.
ILAHTUU: Mistä vaan maailman pikkuihmeestä! Esimerkiksi kivojen erilaisten ihmisten tapaamisesta tai uusiin paikkoihin matkustelusta.
AIKOO VIELÄ: Vaikka mitä! Ainakin toteuttaa nuoruuden haaveen ja matkustaa Pääsiäisaarelle kadonneen kulttuurin patsaita ihmettelemään sekä verestää ratsastustaitojaan yhdessä poikiensa kanssa.

tilannetta, jossa länsimaisen perheen äiti saattaa olla kolmekin vuotta yksin kotona hoitamassa lapsia. Oletuksena vieläpä, että yksin pitäisi selvitä.

– Jos pää meinaa hajota tai ei tunne pärjäävänsä, ei se ole mikään ihme, Lummaa lohduttaa.

Aina äidillä ei ole muita ihmisiä – lasten isää, isovanhempia, sisaruksia, isompia lapsia, naapureita tai kylän väkeä – ottamassa vastuuta.

– Jos sukulaisista ei löydy apua, kannattaa muistaa varamummit ja -vaarit!

– Käsitkemme perheestä heijastuu myös maahanmuuttajien käännytyspäätöksiin, joissa isoäitejä ei hyväksytä perheenjäseniksi. Se voi tuntua heistä täysin käsittämättömältä.

Kaikki muuttui, kun norsututkija tunkeutui Lontoossa samaan taksiin

Melkoinen käänne Lummaan uralla tapahtui kymmenisen vuotta sitten, kun hän oli puhumassa mummoteoriasta seminaarissa Lontoossa. Hän odotteli taksia rautatieasemalle, kun myanmarilainen tutkija **Khyne Mar** vetäisi häntä hihasta. Tällä oli tärkeää asiaa, mutta Lummaa sanoi, ettei millään ehdi, kun juna lähtee juuri. Mar hyppäsi taksiin mukaan ja alkoi selittää.

Tällä eläkkeelle jäävällä tutkijalla oli tarkat tiedot Myanmarin työnorsuista viiden sukupolven eli sadan vuoden ajalta. Niiden syntymät, kuolemat ja sairaudet oli tilastoitu maassa, jossa ei vielääkään tiedetä tarkalleen edes väkimäärää.

Ei ollut sattuma, että Mar tarjosi siististi tietokantaa dokumentoitua aineistoa juuri Lummaalle. Hän oli nimittäin havainnut, että mummonorsun läsnäolo laumassa auttaa ratkaisevasti poikasten henkinjäämisessä.

– Jo taksimatkan aikana vakuutuin, että tämä on minun juttuni. Pääsin sittenkin toteuttamaan seikkailevan biologin fantasiaani.

Myöhemmin hänen ja tutkija Mirkka Lahdenperän tekemissä tutkimuksissa Khyne Marin hypoteesi poikasten henkinjäämisestä tuli todistettua oikeaksi. Norsunaaras voi saada poikasen jopa yli 60-vuotiaana, hoitaa samaan aikaan omaa poikastaan ja toimia mummuna.

Naarasnorsut elävät matriarkaattisissa laumoissa, eivätkä urokset hoida poikasia lainkaan. Luonnossa elävä urosnorsu saattaa käydä parittelemassa useamman lauman naaraan kanssa ja häipyä sitten sinne, mistä tulikin.

Ensimmäiseksi Lummaan piti selvittää, mikä maa Myanmar, jota ennen Burmaksi kutsuttiin, oikein on. Kesti pari vuotta, että hän sai kuntoon luvat, jotta pääsi maahan, joka oli ollut pitkään suljettuna.

Eelis oli tuolloin neljä- ja Aatos yksivuotias. Ensimmäiselle matkalleen Lummaa ei heitä ottanut, mutta sen jälkeen pojat ovat olleet mukana monta kertaa.

Englannissa lapsia ei voi ottaa pois koulusta kesken lukuvuoden edes pieneksi aikaa. Ei auttanut, vaikka kuinka lupasi, että kaikki koulutehtävät tehtäisiin asianmukaisesti.

– Pojilla olikin sitten aika monta kertaa ”vesirokko”, Lummaa nauraa.

Onneksi Suomessa ajatellaan, että norsuihin ja Myanmarin tutustumisen on oppilaille niin hieno kokemus, että tämä voi olla sen ajan pois koulusta.

Myanmar on osoittautunut ystävälliseksi maaksi, jossa aina joku on ollut viemässä poikia kalaan tai tarjoamassa ruokaa. Kavereitakin on löytynyt paikallisista lapsista.

– Nyt isompana pojat ovat olleet myös mukana tutkimuksessa pussittamassa ja punnitsemassa norsun kakkaa.

Minipossu Erkki on varsinainen apurahaelähti

Virpi Lummaa sanoo, ettei hän ole luonut uraa suunnitelmallisesti. Se on syntynyt sattumien ja valintojen seurauksena. Tällä hetkellä hänen tutkimusryhmänsä selvittää luonnonvalinnan muutosta yhteiskunnan modernisoiduttua.

Viime vuosikymmenien aikana on tapahtunut käänne: lapsia saadaan huomattavasti vanhempina kuin ennen. Kaikki eivät hanki omasta tahdostaan lapsia ollenkaan. Ennen luonnonvalinta määritteli, keistä tuli aikuisia, nyt pohditaan geneettisten linjojen päätymistä.

Kovin pitkälle tulevaisuuttaan Lummaa ei suunnittele.

– Ehkä Afrikan apinoita voisi vielä tutkia? Tai miekkavalaiden menopaussia? Tai sitten jotain muuta.

”Pojat ovat päässeet pussittamaan ja punnitsemaan norsun kakkaa.

Kun Lummaa alkoi tutkia ihmisiä kirkonkirjoista, oli se melko poikkeuksellista, sillä evoluutiobiologit tutkivat yleensä eläimiä. Lummaa koki, ettei häntä otettu oikein vakavasti. Hänen esitelmiänsäkin suhtauduttiin seminaareissa jonkinlaisina hupipaloina.

Nykyään on toisin. Monet evoluutiobiologit tutkivat ihmistä luonnonvalinnan näkökulmasta.

Lummaa haki jokin aika sitten vaikeasti saatavaa apurahaa eurooppalaiselta tutkimusrahoittajalta **ERC:ltä**.

– Tulin sanoneeksi, että jos saan sen, otan minipossun.

Lummaalle myönnettiin apuraha, ja kauan harkittu possu tuli taloon.

Apurahalähteen mukaan nimensä saanut Erkki kiittää perässämme ja haluaa osallistua kaikkeen. Vieraseen se suhtautuu uteliaasti, vaikkei anna oitis raputtua.

Lummaa valistaa, että siat kokeilevat rajojaan teini-iässä, jonka ne saavuttavat vuoden vanhana tai aiemminkin. Toistaiseksi Erkki väistää Lempoa, mutta tilanne voi pian muuttua.

– Lempo saattaa Erkin pomottamisen kuitenkin sietää, sen verran rento kaveri se on.

Kello on kolme, ja pojat pitää hakea koulusta. Erkki laitetaan lapsiportin taakse, ja Lempo jää vahdiksi.

Näyttää siltä, että kohta sataa. ■